

Міжвузівський
науковий журнал

Interinstitutional
scientific magazine

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК**

**THE SCIENTIFIC
HERALD**

Закарпатського
державного університету

of Transcarpathian State
University

Випуск № 6

Issue №6

**ЕКОНОМІЧНІ
НАУКИ**

**ECONOMIC
SCIENCES**

Ужгород
2006

Uzhgorod
2006

ЗМІСТ

1. ПЕРЕДРІЙ О. С., РОУТ О.С.	
Регіон у структурі міжнародного інвестиційного ринку.....	4
2. ЦЕНКЛЕР Н.І., БАДИДА М.П.	
Організаційна структура підприємства і її вплив на побудову обліку затрат.....	12
3. АЖНЮК М.О.	
Цигани Закарпаття на шляху від маргінальної соціальної групи до повноцінної етнічної меншини.....	22
4. ЗАСЛАВСЬКА Н. П.	
Тенденції розвитку банківської системи Закарпаття.....	34
5. Matej Polák	
Biomasa – zdroj energie a šanca pre znevýhodnené regióny.....	39
6. Miklós Galó	
THE INFORMATION ENLARGEMENT POSSIBILITIES OF THE SMALL REGIONS' DEVELOPMENT LEVEL DEFINING INDICES.....	47
7. МАДЯР Р.О.	
Нові види джерел дослідження транскордонного економічного співробітництва.....	55
8. РУСИН Н.П.	
Особливості вексельних операцій у діяльності комерційних банків.....	68
9. ВОВКАНИЧ І.І.	
Консолідація банківського сектору національно-європейських держав – нових членів Європейського Союзу.....	77
10. МАШИКА Ю.В., РОМАН Я.Ю.	
Ринок праці в територіальній системі зайнятості.....	86
11. БЕРДАР М.М.	
Управління і регулювання виробничо-ресурсним потенціалом підприємства.....	103
12. ЗІЛГАЛОВА О.А.	
Виникнення і розвиток поняття «підприємництво» в економічній думці.....	120
13. КАРП В. С., БІГАР Н.М.	
Генеza маркетингового моделювання торгівлі міжнародними послугами.....	135
14. МАКАРОВИЧ В.К.	
Проблеми оцінки дебіторської заборгованості в ринкових умовах господарювання.....	141
15. МАШКА М.В.	
«Електронна» бухгалтерія: проблеми становлення та розвитку.....	156
16. РУСИН Л.П., КАТИНСЬКА А.С.	
Особливості залучення інвестицій в економіку Закарпаття.....	163
17. БЕРДАР М.М.	
Системний підхід до формування стратегічного потенціалу підприємства.....	169
18. ЦЕНКЛЕР Н.І.	
Особливості організації і технології швейного виробництва та їх вплив на побудову обліку	180
19. ШТУЛЕР Г.Г.	

ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ В РИНКОВИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

М. А. Алборов, П. С. Безрукіх, О. С. Бородкін, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Макарович

Макарович Вікторія Костянтинівна, ст. викладач кафедри обліку і аудиту Закарпатського державного університету

Анотації:

Статья посвящена вопросам оценки дебиторской задолженности в условиях реформы бухгалтерского учета в Украине. Рассмотрены особенности оценки дебиторской задолженности в момент ее образования и на дату формирования финансовой отчетности. Особое внимание уделено выявлению преимуществ и недостатков существующих, на сегодняшний день в нормативном законодательстве страны, методов оценки дебиторской задолженности на дату формирования баланса.

Ключові слова: дебітори, дебіторська заборгованість, первісна оцінка дебіторської заборгованості, принципу обачності, чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості, оцінка дебіторської заборгованості на дату балансу, методи оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу, резерв сумнівних боргів, сумнівна заборгованість, безнадійна заборгованість, дисконтована вартість майбутніх платежів.

Вступ

Ринкові умови господарювання вимагають приведення до дії факторів, які дійсноють безпосередній вплив на ефективність управління. Необхідною умовою нормальної діяльності будь-якого суб'єкта господарювання є встановлення ним господарських відносин з контрагентами різних рівнів. Ці зв'язки забезпечують безперервне постачання виробництва, ритмічність відвантаження (реалізації) продукції, товарів, робіт, послуг покупцям. Результатами відносин між суб'єктами підприємницької діяльності є виникнення ряду зобов'язань, частиною з яких є дебіторська заборгованість.

Реформаторські зрушення в сфері бухгалтерського обліку України потребують нових підходів до регулювання суспільно-економічних відносин. З 2000 р. керівники та бухгалтери отримали можливості самостійно обирати прийоми та способи обліку дебіторської заборгованості, які відображаються в обліковій політиці підприємства. Однак практика свідчить, що більшість з них розглядають цей принцип як декларативний та не приводять його до реалізації. Одними з причин такого становища є недостатня теоретична виробка питань оцінки заборгованості й недосконала методика відображення інформації про розрахунки з дебіторами в системі рахунків бухгалтерського обліку, суперечності між фінансовим та податковим обліком.

Дослідженню цих проблем присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, таких, як Р. А. Алборов, П. С. Безрукіх, О. С. Бородкін, Ф. Ф. Бутинець, С. Ф.

Голов, О. М. Головащенко, Р. Грачова, І. Губіна, В. А. Єрофєєва, А. А.Єфремова, В. М. Костюченко, Т. Н. Малькова, Н. М. Малюга, М. Ю. Медведєв, В. Моссаковський, В. В. Нарезний, С. А. Ніколаєва, В. Ф. Палій, М. С. Пушкар, Б. Райан, Н. В. Рассулова, Я. В. Соколов, А. Твердомед, П. Хомін, Ю. Д. Чацкіс, В. О. Шевчук та інші. Крім того, в роки незалежності України були захищені п'ять дисертаційних робіт на здобуття ступеня кандидата економічних наук, в яких розглядалися проблеми обліку розрахунків підприємств з дебіторами: І. О. Власова "Облік розрахунків з дебіторами і кредиторами" (2005р.), Сурніна К. С. "Удосконалення обліку дебіторської і кредиторської заборгованості підприємств" (2001 р.), Василик О. О. "Облік, аналіз і аудит розрахунків з бюджетом" (2002 р.), Кузнєцова С. А. "Облік та аналіз дебіторської заборгованості в умовах антикризового стану підприємств (на прикладі машинобудівних підприємств Запорізької області)" (2002 р.), Береза С. Л. "Облік і контроль грошових коштів та дебіторської заборгованості: теорія і практика" (2003 р.). У цих роботах подано рекомендації щодо вдосконалення обліку окремих елементів системи розрахунків з дебіторами.

Разом з тим, вивчення наукових праць та практика господарської діяльності свідчать про те, що деякі з теоретичних положень стосовно трактування розрахунків з дебіторами є дискусійними, а ряд важливих аспектів їхньої організації, оцінки та методики обліку потребують удосконалення.

Основна мета даної статті є теоретичне обґрунтування оцінки дебіторської заборгованості в момент її виникнення та на дату балансу.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначені наступні завдання:

- розкрити особливості первісної оцінки дебіторської заборгованості;
- дослідити основні аспекти оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу;
- на основі аналізу діючої методики формування інформації про оцінку дебіторської заборгованості у фінансовій звітності визначити напрями вдосконалення методики цієї оцінки на різних рівнях управління.

Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові розробки тематики дослідження.

На основі викладеного висловлюється висновок про необхідність удосконалення методики оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу.

1. Формування первісної оцінки дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість, як і інші активи підприємства, не завжди підлягає відображенню в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Вона відображається на балансі, тільки при дотриманні загальної вимоги, яка пред'являється до всіх активів: Національними стандартами, а саме: по-перше, якщо може бути достовірно визначена

оцінка цієї дебіторської заборгованості, і, по-друге, у майбутньому очікується одержання від неї економічних вигод [4 п.5].

Дебіторська заборгованість як складова елементу фінансової звітності активу має визнаватися і відображатися у Балансі і Звіті про фінансові результати у грошовій сумі.

Грошова сума, за якої має визнаватися і відображатися дебіторська заборгованість, визначається з урахуванням таких чинників:

- оцінка дебіторської заборгованості у поточному обліку;
- оцінка дебіторської заборгованості у фінансових звітах.

Оцінка дебіторської заборгованості у поточному обліку ґрунтується на первісній вартості. Вона змінюється залежно від ряду чинників.

Дебіторська заборгованість оцінюється також по-різному в залежності від її виду.

Так, довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтовою вартістю майбутніх платежів, які очікуються для погашення цієї заборгованості.

Під терміном „дисконтована вартість майбутніх платежів" розуміють „грошову вартість майбутніх доходів на теперішній час" [6 п.4]. Порядок дисконтування повинен бути своєчасно доведений до облікового працівника, в обов'язки якого входить ведення обліку розрахунків з дебіторами.

Заборгованість за фінансовою орендою відображається в балансі орендодавця в сумі чистих інвестицій в оренду. Методологія обліку і порядок розкриття інформації у фінансовій звітності щодо оренди визначається ПСБО – 14 “Оренда” [5].

Виходячи з норм П(С)БО 10 – поточна дебіторська заборгованість пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг, визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг [4].

Сума доходу від реалізації товарів, робіт, послуг, яка виникає в результаті операцій, визначається угодою між підприємством і покупцем. Ця сума вимірюється за справедливою вартістю компенсації, яку було отримано або підлягає отриманню.

Слід зазначити, що справедливою вартістю вважають суму, за якою може бути здійснений обмін активу, або оплата зобов'язання в результаті операцій між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами [6 п.4].

У більшості випадків дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг вимірюється за номінальною сумою отриманої компенсації (сумою грошових коштів або еквівалентів, що була витрачена в момент придбання), яка отримана або підлягає отриманню і суттєво не відрізняється від її справедливої вартості.

Отже, первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовані товари, роботи, послуги наближена до її справедливої вартості, а різниця, що виникла між ними, є незначною.

Проте іноді сума доходу може не збігатися із справедливою вартістю реалізованих товарів, робіт, послуг. Це відбувається, коли продукція реалізується з торговельною знижкою або зі знижкою з обсягу. У такому випадку дохід визначається за меншою сумою, ніж справедлива вартість. Дохід від реалізації також зменшиться, якщо покупці повернуть реалізований їм раніше товар.

Різниця між справедливою і номінальною вартістю реалізованої продукції (товарів) згідно з доповненнями до П(С)БО 10 визнається дебіторська заборгованість за нарахованими доходами (відсотками) у період їх нарахування [4 п.6].

Виходячи з цього, первісна вартість дебіторської заборгованості за реалізовану продукцію, товари, роботи, послуги буде залежати від:

- надання покупцю торговельної знижки або знижок з обсягу до дати реалізації;
- надання покупцю знижок після реалізації;
- повернення товарів від покупців.

Торгові знижки та знижки з обсягу до дати реалізації можуть використовуватися підприємствами, що здійснюють реалізацію продукції або мають прайс-листи про загальні ціни на свою продукцію. Такі знижки використовуються з метою запобігання зміни цін у каталогах під час сезонного розпродажу, при продажу товарів постійному клієнту, призначення різних цін за різну кількість реалізованої продукції або приховування дійсної ціни від конкурентів.

Торгові знижки та знижки з обсягу визначають у відсотках до основної ціни. Супровідні і платіжні документи виписуються за чистою вартістю продажу, тобто за вирахуванням торгової знижки та знижки з обсягу. На рахунках бухгалтерського обліку ці знижки не відображаються.

Знижки, надані покупцям після реалізації, становлять в основному знижки за дострокову оплату. Необхідно зазначити, що механізм надання таких знижок в Україні не відпрацьований.

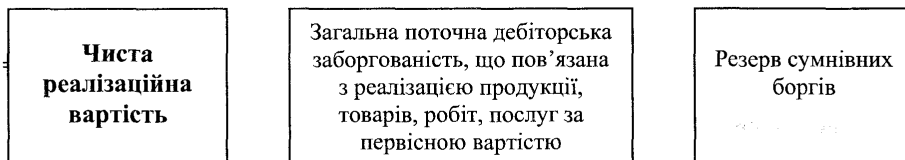
Дебіторську заборгованість за реалізовану продукцію зменшує також сума повернутих товарів від покупців.

Поточна дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг, відображається за первісною вартістю.

2. Оцінка дебіторської заборгованості у фінансовій звітності.

У процесі господарської діяльності підприємства, на жаль, не всі борги повертаються. У той же час в бухгалтерському обліку неоплачені фактично суми вже зображені у складі доходів. У зв'язку з цим, якщо у підприємства виникають безнадійні борги, вони повинні бути вираховані зі складу доходів. Для достовірної оцінки дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг (товарної дебіторської заборгованості), у фінансовій звітності слід виключити з її складу безнадійну заборгованість. Тому товарну дебіторську заборгованість відображають у підсумку балансу (на дату складання звітності) за чистою реалізаційною вартістю.

Чиста реалізаційна вартість – це вартість поточної дебіторської заборгованості за мінусом резерву сумнівних боргів [4 п. 4].

Такий підхід відповідає одному з основних принципів бухгалтерського обліку – принципу обачності (застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства).

Слово “резерв” походить від латинського “reservo” – зберігаю. В узагальненому вигляді резерв являє собою запас будь-чого, що створюється або зберігається до настання певних подій, з якими пов'язана необхідність залучення того, що було зарезервовано [7].

Оцінка дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг, відображена на рисунку 1.

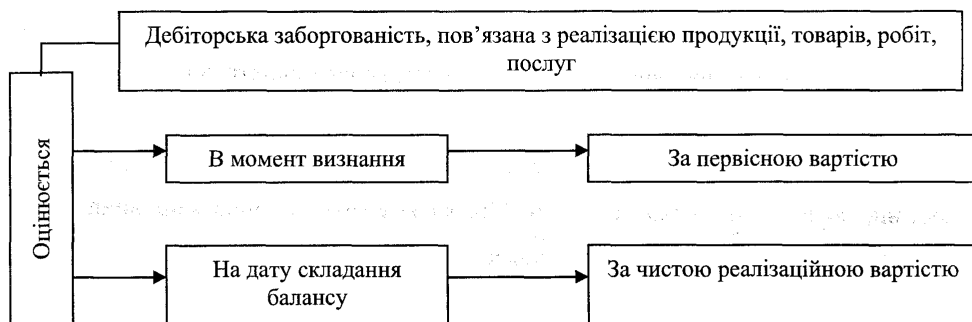

Рисунок 1. Оцінка поточної дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг.

Отже, по дебіторській заборгованості, пов'язаній з реалізацією продукції, яка є сумнівною, для відображення реального фінансового стану підприємства створюється резерв сумнівних боргів.

По інших видах дебіторська заборгованість, а саме: довгострокової та поточної, що не пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг, такий резерв сумнівних боргів не створюється. Вони обліковуються на балансі за первісною вартістю або до моменту погашення, або до придбання заборгованістю статусу безнадійної.

Згідно з національними стандартами, під сумнівною розуміють поточну заборгованість, щодо якої існують сумніви в її погашенні боржником [4 п.4].

Безнадійна заборгованість – це поточна заборгованість, щодо якої існує впевненість в її непогашенні дебітором, або закінчився строк позовної давності (3 роки).

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку передбачають створення резерву сумнівних боргів на підставі професійної думки керівництва підприємства про питому вагу сумнівних і безнадійних боргів у валовій сумі дебіторської заборгованості минулих років (за методом періодизації дебіторської заборгованості) [7].

Економічний зміст резерву сумнівних боргів, відповідно до національних стандартів, полягає в уточненні дебіторської заборгованості.

Таким чином, резерв сумнівних боргів служить для відображення дебіторської заборгованості в тій сумі, що може бути реально повернена боржниками, тобто є активом підприємства (здатна принести економічні вигоди).

Згідно з П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”, розмір резерву сумнівних боргів визнається одним із трьох способів[4 п.8]:

1. Виходячи з платоспроможності окремих дебіторів. Даний метод доцільно використовувати у разі, якщо підприємство має обмежену кількість дебіторів;

2. На підставі класифікації дебіторської заборгованості. Використовується, якщо підприємство має велику кількість дебіторів.

3. Виходячи із питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції на умовах наступної оплати. Передбачений винятково для дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією товарів, робіт, послуг.

Метод і терміни нарахування резерву сумнівних боргів підприємство обирає самостійно, як елемент облікової політики, що являє собою сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються для складання та надання фінансової звітності.

Розрахувати резерв сумнівних боргів доцільно перед складанням звітності, а використовуватися він буде протягом звітного року при потребі або перед складанням звітності.

При всіх способах величина резерву сумнівних боргів визначається як добуток суми дебіторської заборгованості на коефіцієнт сумнівності. Різниця у способах полягає лише у тому, які суми дебіторської заборгованості беруть участь у розрахунку і як визначається коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності показує частку дебіторської заборгованості, щодо повернення якої у підприємства є сумніви. Як правило, значення коефіцієнта сумнівності зростає зі збільшенням періоду прострочення платежу. Але навіть щодо повернення дебіторської заборгованості, строк оплати якої ще не настав, у загальному випадку в кредитора є деякі сумніви, оскільки всі безнадійні борги спочатку проходили і цю стадію.

Загальна характеристика всіх методів визначення резерву сумнівних боргів наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. Метод створення резерву сумнівних боргів

№ п/п	Метод визначення резерву сумнівних боргів	Суть способу	Порівняння з чинними нормами і правилами
1.	Платоспроможність окремих дебіторів	У сумі сумнівної дебіторської заборгованості	Немає відхилень
2.	Класифікація поточної дебіторської заборгованості	Шляхом здійснення розрахунку: 1. групування дебіторської заборгованості за строками непогашення; 2. визначення коефіцієнта сумнівності за кожною групою згідно із сумою безнадійної дебіторської заборгованості за попередні звітні періоди; 3. величина резерву визначається як сума добутоків дебіторської заборгованості відповідної групи і коефіцієнт сумнівності відповідної групи	Коефіцієнт сумнівності зростає одночасно зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості
3.	Питома вага безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг на умовах наступної оплати	Безнадійні борги визначаються шляхом множення чистого доходу від реалізації продукції на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності визначається діленням визнаної безнадійної заборгованості за період на чистий дохід від реалізації продукції	Почав діяти з 23.05.2003 р. Застосовується винятково до дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги

При визначенні величини резерву сумнівних боргів, виходячи із платоспроможності окремих дебіторів, підприємство на дату складання фінансової звітності повинно провести

вивчення платоспроможності за кожним дебітором і вивести за ними індивідуальний коефіцієнт сумнівності, за яким потім визначити суму резерву за даною заборгованістю. Сума резервів за кожним дебітором дасть загальну суму резерву сумнівних боргів за підприємством.

Таким чином, для визначення суми резерву сумнівних боргів (РСБ) за методом вивчення платоспроможності окремих дебіторів розраховують такі показники:

1. Відсоток безнадійних боргів (ВББ) щодо оплати дебіторської заборгованості кожним дебітором за попередні періоди;

2. Суму дебіторської заборгованості за звітний період (ДЗП).

Резерв сумнівних боргів обчислюють за формулою [8]:

$$РСБ = \sum_{n} (ВББ \cdot ДЗП) / 100,$$

де n – кількість кредиторів, що заборгували підприємству.

При цьому методі визначення суми резерву сумнівних боргів коефіцієнт сумнівності носить багато в чому суб'єктивний характер, і ступінь точності результату залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів і від кваліфікації експерта.

Слід відзначити, що у П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” методи визначення резерву сумнівних боргів описані не досить ретельно. Тому, ми вважаємо, доцільним є при визначенні суми резерву сумнівних боргів, виходячи із платоспроможності окремих дебіторів, звернутися до міжнародних стандартів.

Згідно з М(С)БО 32 „Фінансові інструменти: розкриття і надання інформації” [7] альтернативним підходом є спрощений метод визначення резерву сумнівних боргів, згідно з яким резерв визначається як добуток загальної суми дебіторської заборгованості за продукцію на загальний коефіцієнт сумнівності, що фактично склався за останні роки. Коефіцієнт сумнівності при цьому способі визначається як частка від ділення фактичних сум витрат підприємства від списання безнадійної дебіторської заборгованості за останні роки на загальну суму реалізації за ті ж роки. Такий спосіб, безумовно, має свої переваги. однак Національним стандартом 10 „Дебіторська заборгованість” він не передбачений. Спосіб, передбачений П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”, припускає оцінку резерву, виходячи з платоспроможності не попередніх, не інших, а теперішніх окремих дебіторів, що обліковуються на дату балансу.

При використанні методу оцінки резерву сумнівних боргів, виходячи із платоспроможності окремих дебіторів, підприємству потрібно володіти достовірною інформацією про фінансовий стан своїх основних клієнтів, виходячи з цього, оцінити можливість несплати боргів та створити конкретні цільові резерви. Отримання такої

інформації не завжди є можливим, тому підприємствам України, на нашу думку, доцільніше використовувати метод класифікації дебіторської заборгованості.

Зміст методу класифікації дебіторської заборгованості полягає у тому, що вся дебіторська заборгованість підприємства, яка не віднесена до числа безнадійної, групується за строками її непогашення (несплати) зі встановленими коефіцієнтами сумнівності для кожної групи.

Логіка цього способу полягає в тому, що чим більше прострочена дебітором оплата за продукцію, тим більше сумніви (за інших рівних умов) є у підприємства щодо оплати цих сум.

Донедавна П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” не містив прийнятого опису механізму використання зазначеного методу. Наказом „Про внесення змін і доповнень до деяких П(С)БО 10 від 30 листопада 2000 р. №304 до П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” внесено відповідні доповнення, які регламентують порядок створення резерву сумнівних боргів за допомогою класифікації дебіторської заборгованості.

Визначаючи суму резерву сумнівних боргів за методом класифікації дебіторської заборгованості, суб'єкт підприємницької діяльності повинен здійснити наступні дії:

1. Визначити кількість класифікаційних груп заборгованості (П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”, як приклад, пропонує три групи, залежно від інтервалів існування тієї чи іншої дебіторської заборгованості (строки погашення).

Згідно з П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” підприємства самостійно визначають групи поточної дебіторської заборгованості за строками погашення, однак часові інтервали, що виділяються, не повинні перевищувати 365 днів.

Вибір часових інтервалів також від виду діяльності, способів розрахунків, що використовуються сторонами, якості товарів, які реалізуються тощо, тобто є індивідуальним для кожного конкретного підприємства. З метою економії трудовитрат підприємства можуть використовувати інтервали, в розрізі яких застосовується дев'ятий розділ Приміток до річної фінансової звітності, а саме:

- дебіторська заборгованість до 3 місяців;
- від 3 до 6 місяців;
- від 6 до 12 місяців.

Уся поточна дебіторська заборгованість розподіляється за виділеними часовими типами. Договірний строк погашення дебіторської заборгованості не має значення. Він повинен враховуватися лише при визначенні часових інтервалів, а під час розподілу поточної дебіторської заборгованості на групи важливою є кількість днів її існування.

2. Після класифікації дебіторської заборгованості підприємство має встановити період спостереження. П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” пропонує як приклад 2 квартали, що передують кварталу, на початок якого визначається сума сумнівних боргів. Слід визначити, що період спостереження повинен містити основні характеристики традиційної діяльності підприємства.

3. Наступним кроком у визначенні суми резерву сумнівних боргів є вибірка з даних аналітичного обліку інформації про суми фактично списаної дебіторської заборгованості за кожний місяць періоду спостереження в розрізі класифікаційних груп.

4. Після збору необхідної інформації про фактично списану заборгованість підприємства, використовуючи дані синтетичного обліку про залишки поточної дебіторської заборгованості, що пов'язана з реалізацією продукції, товарів, послуг, на кінець кожного місяця періоду спостереження в розрізі класифікаційних груп може визначити коефіцієнт сумнівності, а потім і величину резерву сумнівних боргів користуючись розрахунками, наведеними в додатку до П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”.

Для розрахунку суми резерву сумнівних боргів за методом класифікації дебіторської заборгованості визначають такі показники:

1 Відсоток безнадійних боргів – коефіцієнт сумнівності (КС) щодо оплат дебіторської заборгованості, виходячи з фактичної суми безнадійної заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередній період, згрупованої з збільшенням строку непогашення;

2 Суму поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги згрупованої за відповідними групами збільшення строків її непогашення (СП)

У даному випадку резерв сумнівних боргів можна визначити за формулою [8]:

$$РСБ = \sum_{i=1}^n (КС_i \cdot СП_i) / 100,$$

де i – відповідна група непогашення дебіторської заборгованості за терміном зростання непогашення; n – загальна кількість груп непогашеної заборгованості.

У 2003 р. – нормативну базу бухгалтерського обліку України було внесено ще один метод нарахування резерву сумнівних боргів, виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції (товарів, роботи, послуг) на умовах наступної оплати. Суть цього методу в тому, що визначають за кілька років загальну суму чистого доходу від реалізації продукції (товарів, роботи, послуг) (ЧД) і загальну суму дебіторської

заборгованості, визнаної безнадійною (БДЗ). У результаті коефіцієнт сумнівності дорівнює:

$$КС = \sum ЧД/БДЗ,$$

Однак у П(С)БО 10 існують деякі суперечності. Так, П(С)БО 10 „Звіт про фінансові результати” чистим доходом від реалізації продукції, товарів, роботи, послуг називає доход за вирахуванням ПДВ та інших непрямих доходів, а безнадійна заборгованість, як відомо, включає в себе ПДВ. Виходить, що для розрахунку коефіцієнта сумнівності беруть показники, які не можна зіставити. Отже, на нашу думку, в цьому випадку не потрібно з доходу виключати зазначені доходи. Інакше коефіцієнт сумнівності буде помітно перекручений.

Усі розглянуті нами методи оцінки резерву сумнівних боргів мають ряд переваг і недоліків.

1. Оцінка резерву методом класифікації дебіторської заборгованості хоч і досить складна у технічному виконанні, але оснований на фактичних даних підприємства, що є у розпорядженні бухгалтера. З іншого боку, при цьому методі коефіцієнт сумнівності визначений за даними попередніх періодів і за заборгованостями інших дебіторів, механічно поширюється по дебіторській заборгованості звітного року, що може викликати сумніви у достовірності результатів.

2. Оцінка резерву, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів, навпаки, ґрунтується на аналізі платоспроможності конкретних дебіторів станом на дату балансу, що в цілому викликає до них більшу довіру. З іншого боку, цей метод трудомісткий і вимагає наявності повної та достовірної інформації про фінансовий стан і ступінь платоспроможності дебіторів, що в наших умовах досить проблематично.

3. Оцінка резерву, виходячи із питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції (товарів, роботи, послуг) на умовах наступної оплати, відрізняється простотою в розрахунках, однак даний резерв може створюватись винятково на дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги, продукцію.

Будь-які активи, за якими не очікується у майбутньому економічних вигод, не повинні обліковуватися на балансі підприємства і підлягають списанню. Це повною мірою відноситься до будь-яких видів дебіторської заборгованості при її визнанні безнадійною.

При списанні безнадійної дебіторської заборгованості та обліку резерву сумнівних боргів П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” дотримується одного з основних принципів підготовки фінансової звітності – принципу нарахування і відповідності

доходів і витрат. Згідно з цим принципом для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно зіставити доходи звітного періоду з витратами, здійсненими для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку та звітності у момент їх виникнення незалежно від часу надходження і сплати грошей.

Це означає, що коли збитки за сумнівними боргами виникають як результат збільшення доходів від продажу продукції, вони повинні покриватися за рахунок доходів від продажу. При продажу товарів до оплати підприємство не знає, що борг не буде оплачений, більше того, може знадобитися до 3-х років, щоб упевнитися, що заборгованість є безнадійною. Саме враховуючи ці обставини, П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” передбачено прогнозувати розмір сумнівних боргів на дату балансу, і ці приблизні збитки розглядаються як збитки поточного звітного періоду.

Отже, застосування методу створення резерву, виходячи з даних Балансу на основі аналізу платоспроможності окремих дебіторів, або періодизації дебіторської заборгованості, (або виходячи із питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції), спрямоване на розрахунок чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості, тобто корегування загальної суми дебіторської заборгованості та на величину резерву сумнівних боргів (дотримання принципу обачності).

Поточна дебіторська заборгованість, на яку нараховано резерв сумнівних боргів, що визнана безнадійною, списується з балансу прямим списанням з відображенням втрат у складі інших операційних витрат Звіту про фінансові результати та обліковуються на позабалансових рахунках.

4. Висновки

1. Важливим є розуміння того, що дебіторська заборгованість не завжди підлягає відображенню в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Вона відображається в балансі, у випадку якщо може бути достовірно визначена її оцінка і у майбутньому очікується одержання від неї економічних вигод.

2. Методи оцінки дебіторської заборгованості повинні забезпечити дотримання одного із основних принципів підготовки фінансової звітності – принципу обачності, згідно з яким сума оцінки активів і доходів підприємства не повинна бути завищеною. Стандартами бухгалтерського обліку передбачено методи оцінки дебіторської заборгованості на етапах зарахування її на баланс підприємства, при відображенні у фінансовій звітності на дату балансу і при списанні з балансу як безнадійної.

3. Згідно з П(С)БО 10 “Дебіторська заборгованість” безнадійна дебіторська заборгованість – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. На нашу думку таке визначення є не зовсім точним і може значною мірою коливатися через суб’єктивність оцінок. Так, наприклад, керівник підприємства ще сподівається отримати гроші від будь-якого замовника, а бухгалтер уже знає і є впевнений, в тому, що гроші не будуть отримані. Вважаємо, що для оцінки безнадійної дебіторської заборгованості краще керуватися визначенням, яке наведене в п.1.25 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємства” [1].

4. Для оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу ПСБО 10 передбачено три методи:

- виходячи з платоспроможності окремих дебіторів,
- на підставі класифікації дебіторської заборгованості,
- виходячи із питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції на умовах наступної оплати.

Керівництво підприємства має свободу вибору одного із методів оцінки дебіторської заборгованості, що відображається в обліковій політиці суб’єкта господарювання. Кожен із методів відповідно має свої переваги і недоліки. Так, метод оцінки резерву, який групується на платоспроможності дебіторів, доцільно використовувати тільки для підприємств, які мають обмежене коло постійних покупців, з котрими налагоджено довірчі відносини і щодо фінансового стану яких є достовірна інформація. Метод питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході від реалізації продукції доцільно

використовувати на підприємствах, де більшу питому вагу дебіторська заборгованість складає заборгованість за товари, роботи, послуги.

У всіх інших випадках більш застосовуваним є метод, який ґрунтується на класифікації дебіторської заборгованості.

5. При нарахуванні резерву сумнівних боргів і визначенні коефіцієнта сумнівності, ми вважаємо, що немає сенсу робити розрахунок для класифікації дебіторської заборгованості за фактичними даними за останні півроку (як це рекомендується в додатку до П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість”), оскільки судові розгляди щодо безнадійної дебіторської заборгованості можуть іноді тривати і більше одного року. Тому для визначення коефіцієнта сумнівності аналіз безнадійної заборгованості слід проводити за 1–3 роки, а відповідні корегування вносити після закінчення фінансового року.

6. У П(С)БО 10 „Дебіторська заборгованість” не визначений точний порядок визнання дебіторської заборгованості сумнівною; відсутній перелік достатніх документів, необхідних для підтвердження фактів сумнівності, безнадійності.

Водночас немає вказівки на самостійне визнання підприємством тієї чи іншої заборгованості сумнівною.

Враховуючи викладене, слід зазначити, що операції стосовно нарахування резерву сумнівних боргів і списання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості, котрі впливають на величину витрат звітного періоду, відображається винятково в бухгалтерському обліку (а не податковому) підприємства.

При обчисленні оподаткованого прибутку ні нарахований резерв, ні списана безнадійна дебіторська заборгованість до складу валових витрат підприємства не включаються. Так само, як включення на звітну дату показника величини резерву сумнівних боргів в доходи для бухгалтерського обліку не належать до валового доходу підприємств.

Відображення оцінки сумнівної та безнадійної заборгованості згідно з податковим законодавством буде темою наступного дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16.07.1999 р. №996-XIV.
2. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємства” від 22/05/1997 р. №283/97-ВР.
3. ПСБО 1 „Загальні вимоги до фінансової звітності” від 31.03.1999 р. №87 (зі змінами і доповненнями).
4. ПСБО 10 „Дебіторська заборгованість” від 08.10.1999 р. №237 (зі змінами і доповненнями).
5. ПСБО 14 „Оренда” від 28.07.2000 р. №181 (зі змінами і доповненнями).
6. ПСБО 19 „Об’єднання підприємств” від 07.07.1999 р. №163 (зі змінами і доповненнями).
7. Ценклер Н. І., Макарович В. К. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку: навч. - метод. посібник для самост. вивч. дисц. - Ужгород: Ліра, 2006. – 170 с.
8. Шаповалова Г. Облік дебіторської заборгованості // Облік і аудит. – 2000 р.- №8. – С.2-8.